

עוד אבנך ונבנית

ירמיהו פרק לא – פדה ה' את יעקב¹

כֹּה אָמַר ה' מֵצֵא חֵן בְּמִדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חָרֵב הַלְוֶה לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל:

מִרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֵּתִיךָ עַל כֵּן מִשְׁכַּתִּיךָ חֹסֵד:

עוֹד אֲבַנְךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תַפְיֶיךָ וַיֵּצֵאת בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים:

עוֹד תִּטְעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֵרוֹן נְטִעוּ נְטָעִים וְחַלְלוּ:

....

שְׁמַעוּ דְבַר ה' גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִים מִמְרַחֵק וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשִׁמְרוּ כְרָעָה עֲדָרוֹ:

כִּי פָדָה ה' אֶת יַעֲקֹב וְגָאֵלוּ מִיַּד חִזְק מִמֶּנּוּ:

....

כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רְחַל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחִים עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ: ס

כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְּמִיעָה כִּי יֵשׁ שֶׁכֶר לְפַעֲלֶתְךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב:

וַיֵּשׁ תַּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם:

....

הֲבֵן יִקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשָׁעִים כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֵנוּ עוֹד עַל כֵּן הֵמוּ מַעֲי לֹו רַחֵם אֶרְחַמְנוּ נְאֻם ה'.

כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתַּיִם וְשִׂדּוֹת וְכְרָמִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת: (ירמיהו פרק לב).²

פרשנים ומדרשים

מֵצֵא חֵן בְּמִדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חָרֵב הַלְוֶה לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל

בראשית רבה כט ג – זכות דור המדבר

אמר ר' סימון: שלוש מציאות מצא הקב"ה. אברהם – שכתוב: "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמיה ט ח).

דוד – שכתוב: "מצאתי דוד עבדי" (תהלים פט כא). ישראל – שכתוב: "כענבים במדבר מצאתי ישראל" (הושע

ט י) ... אמר ר' סימון: "מצא חן במדבר" (ירמיה לא א) - בזכות דור המדבר.⁴

מסכת מכות דף כד עמוד א – ירמיהו מבטל דברי משה

אמר ר' יוסי בר חנינא: ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל, באו ארבעה נביאים וביטלו... משה אמר:

"וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב" (דברים לג כח) - בא עמוס וביטלה, שנאמר: "חדל נא מי יקום יעקב כי

¹ פרק זה שאנו קוראים בהפטרות היום השני של ראש השנה (בשל מוטיב הזכרון שיש בו, ראו מגילה לא ע"א), נראה מתאים מאד גם ליום העצמאות. ראו דברינו [זכרונות](#) לראש השנה שיש בפרק זה מעין מחווה ופיוס בין עם ישראל וירמיהו נביא הזעם שנוטל שתיים מתוך שלוש הפטרות הפורעניות, ממשיך באיכה ואין אף לא הפטרת נחמה אחת משבע דנחמתא שלקוחה מספרו (כולן מישעיהו). ומי שבחר להפטרות חגג את ישעיהו פרק יא: "עוד היום בנב לעמוד" שהיא גם הפטרת היום האחרון, שמיני של פסח בחו"ל, אפשר שביקש לרמוז שיום העצמאות הוא השמיני של פסח בארץ ישראל. ואילו היינו שם, אפשר שהיינו מתווכחים איתו ומצביעים בעד פרק נפלא זה מספר ירמיהו נביא החורבן דווקא. שים לב לשימוש הרב בלשון "ישראל" כאן, וגם "יעקב" וגם "אפרים", אך לא "יהודה". שים גם לב לאזכור "הרי שומרון" ו"הר אפרים". ועם זאת היעד הוא "ציון" שנזכר פעמיים.

² עד כאן קוראים בהפטרות ראש השנה, אך יש שם עוד פסוקים נפלאים עד סוף הפרק: "וְהָיָה כְּאִשֶּׁר שִׁקְדְּתִי עֲלֵיהֶם לְנַתּוֹשׁ וְלַנְתּוֹץ וְלְהָרֵס וְלְהַאֲבִיד וְלְהַרְעֵךְ כִּי אֶשְׁקֵד עֲלֵיהֶם לְבַנּוֹת וְלַנְטוֹעַ נְאֻם ה' ... הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְיָכַרְתִּי אֶת בַּיִת יִשְׂרָאֵל וְאֶת בַּיִת יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה ... אִם יִמְשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נְאֻם ה' גַּם זָרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מֵהָיִוֹת גּוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים ... וְכָל הָעַמִּים ... קָדַשׁ לַה' לֹא יִתְשׁ וְלֹא יִהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם". ולא נוכל לדרוש את כל הפסוקים ונסתפק באחדים. והעיקר הוא לקרוא בקול חגיגי ונמרץ פרק נפלא זה.

³ לפני שנשתקע בפסוקי פרק לא בירמיהו, רק נעיר שהוא נתון בקבוצה של מספר פרקי נחמה המעטים שיש בספר ירמיהו. הפרק העוקב ממנו בחרנו לצטט פסוק זה עוסק [בגאולת שדה ענתות](#) שהוא שביב של תקווה בתוך סערת ירושלים הנתונה במצור.

⁴ כבר הרחבנו לדון בדור המדבר בדברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך. ושם הראינו, לצד הדעה, בעיקר של ר' עקיבא, שדור המדבר אין להם חלק לעולם הבא (ורבים חולקים עליו ונראה שלא זו המסקנה הסופית שם), יש מדרשים רבים בשבח דור המדבר, כגון אלה: ירושלמי עבודה זרה פרק א: "אי זה דור חביב מכל הדורות? אמר להן: דור המדבר", ויקרא רבה יג ב: "מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא דור המדבר". ובפסיקתא רבתי (איש שלום) הוספה א פרשה ג: "מדד כל הדורות ולא מצא דור נאה שיתן להם תורה אלא דור המדבר". עוד במדרש ויקרא רבה ט א: "ודרדע - זה דור המדבר שכולו דעה". אלא שיש לקרוא את המשך הפסוק "עם שרידי חרב", היינו שבאמת הנביא מדבר על העתיד לבוא, על דורנו שלא רק את החרב שָׁרַד, אלא גם משרפות וגיאות הריגה.

קטון הוא" ...⁵ משה אמר: "ובגויים ההם לא תרגיע" (דברים כח סה) - בא ירמיה ואמר: "הלוך להרגיעו ישראל" (ירמיהו לא א).⁶

מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד.⁷

מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) א ד - גאולה שאין אחריה עוד שעבוד

משכני אחרוך נרוצה. כנסת ישראל אומרת למי שברא העולם: "משכני אחרוך נרוצה", משכני בגלות על מנת אחרוך נרוצה לעתיד לבוא. אמר לה: אף אני הכתבתי לך ע"י נביא: "על כן משכתיך חסד" (ירמיה לא ג).⁸ אלא להודיע שכל הימים שהייתם מסורים ביד המלכיות והיו משעבדים אתכם, הייתי מקצר ימי השעבוד ומקצר ימי הגאולה, שגלוי לפני שאתם חוזרים לשעבוד אחר. אבל עכשיו משכתי לכם בחסד את הגאולה ומיד שתגאלו בפעם הזאת, שוב אין אתם חוזרים לשעבוד מעתה.⁹

עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים

פסיקתא רבתי פייסקא לא - ותאמר ציון עזבני ה'

למדנו רבנו: כיון שיצא תשעה באב מותר אדם בכל. אף על פי שמותר לנו, אלא לעולם אנו צריכים שתהא אנחתה בלבנו, עד שישב הקב"ה עליה. אמר להם הקב"ה: חייכם אני שרפתי אותה, שנאמר: "ממרום שלח אש בעצמותי" (איכה א יג), אני בונה אותה שנאמר: "עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל" (ירמיה לא ג). אמרה לו ציון: הרי כמה שנים אני יושבת כך, חשבתי ימים מקדם ולא נגאלתי, לכך נתייאשתי. תאמר שעזבתני ריבוני! ומניין שציון אומרה כך? ממה שכתב בעניין: "ותאמר ציון עזבני ה' והי' שכחני".¹⁰

⁵ שעם ישראל לא יכול להיות "עם לבדד ישכון" ובלתי תלוי באומות העולם. משה בך את בני ישראל שיהיו "כעין יעקב" (ישראל חוזר להיות יעקב). וכעין דבריו של בלעם שספק בך ספק קלל כשאמר: "עם לבדד ישכון" (דברינו בפרשת בלק). בא עמוס ואומר: לא, "מי יקום יעקב כי קטון הוא". בשיטה ובשם של יעקב אין לעם ישראל תקומה ואין לסגת מהשם ישראל שהוא גם שר עם אל (ועמי העולם), אבל גם יכול וצריך להיות ישר עם אל (ועמי העולם). ראו דברינו עשו ויעקב - אחים שונאים בפרשת תולדות. אין תקומה אחרת לעם קטן ואין חזרה מהשם הכפול ליעקב/ישראל. והקב"ה מסכים עם עמוס, כפי שהמדרש מוסיף שם: "וכתיב: ניחם ה' על זאת גם היא לא תהיה". בדברינו אלה הלכנו בעקבות פירוש מהרש"א, סוף מסכת מכות שם, אך סללנו גם נתיב נוסף משלנו. (וההמשך שם ביחזקאל שקבע: הנפש החוטאת היא תמות, וישעיהו שלא מסכים עם דברי משה: ואבדתם בגוים). לעניינינו, הוא ירמיהו אשר שולח לגולי בבל את המסר: "ארוכה היא, בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פריה" (ירמיהו כט כח). אבל מאידך מעודד את שארית הפליטה אשר בארץ ישראל, גם לאחר מות גדליהו בן אחיקם, להישאר בארץ ולהיאחז בה: "אם שוב תשובו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל הרעה אשר עשיתי לכם" (ירמיהו מב י). והוא עצמו, נשאר בארץ עד הרגע האחרון, עד שמגלים גם אותו למצרים בכוח (ירמיהו מג ו).

⁷ מפסוק זה לומדים חכמים שיש להעדיף את נוסח "אהבת עולם", בברכה שלפני קריאת שמע, על פני "אהבה רבה" שאין לה פסוק במקרא, כפי שהוא בנוסח ספרד: "אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה. וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה. תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר: ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד" (ברכות יא ע"ב). ובאליהו רבה (איש שלום) פרשה ז: "משכני אחרוך נרוצה, זו היא כנסת ישראל שהיא נמשכת והולכת אחר בעלה, שנאמר: מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (ירמיה לא ב), לא נאמר אהבה רבה אלא אהבת עולם. ושמואל תאמר אהבה שאהב הקב"ה אהבת שלש שנים היא, או אהבת עשר שנים היא, או אהבת מאה שנים היא? אינה אלא אהבה לעולם ולעולמי עולמים, לכך נאמר ואהבת עולם אהבתיך". והאשכנזים עושים פשרה ואומרים "אהבה רבה" בשחרית ו"אהבת עולם" בערבית, לקיים את שתי השיטות ולומר לקב"ה שהאהבה הרבה תהיה כעת לעולם ושוב אין אתם חוזרים לשעבוד מעתה".

⁸ הוא ירמיהו שכבר בתחילת נבואתו, ב ב: "הלך וקראת באזני ירושלם לאמר לה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולתיך לכתך אהרי במצדך בארץ לא זרועה". חסד הגאולה כנגד חסד דור המדבר. ראו דברינו חסד נעורים בפרשת מטות.

⁹ מדרש זה שנכתב לאחר חורבן בית שני מנסה לאמץ את נבואת ירמיהו לתקופתו הוא ומנסה להתמודד עם השאלה הקשה מדוע גלות בית ראשון הייתה קצובה בזמן, בעוד שאיבוד הריבונות והמקדש של בית שני נמשך ונמשך ואין לראות את קיצו. ראו דברי חכמי ארץ ישראל מאותה תקופה, רבי יוחנן ורבי אלעזר, בגמרא יומא ט ע"ב: "דאמרי תרוויהו: ראשונים שנתגלה עונם - נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם - לא נתגלה קצם". (וריש לקיש חולק שם וסובר שאדרבא אנשי בית שני עדיפים שעוסקים בתורה גם בעת השעבוד). בא מדרש זה ואומר: אמנם נכון: "מרחוק ה' נראה לי", אבל יש לכך סיבה. יכול היה הקב"ה לקצר את ימי השעבוד ולקרב את הגאולה, אבל גלוי לפניו שגאולות קרובות מסתיימות בשעבוד מחודש, כפי שאכן אירע בתולדות בית שני, כולל קורות בית חשמונאי (והמרד הגדול ומרד בר כוכבא) ולא הייתה זו גאולה שלימה. על כן, בחר הקב"ה למשוך את החסד, או למשוך את הגלות בחסד ולשאוף אל גאולה אחת גדולה שאחריה "שוב אין אתם חוזרים לשעבוד מעתה". ועדיין ספק אם צפה דרשן זה את המלכות החמישית היא האסלאם שדחה את הגאולה לעוד רבות בשנים ולא השלים עד היום עם תקומת ישראל. מחד גיסא, מדרש זה נותן צידוק והסבר לגלות הארוכה והמתמשכת יחד עם תקווה וציפייה. מאידך גיסא, הוא מטיל על דור התקומה בימינו אחריות עצומה! איך שומרים על המתנה הנפלאה של תקומת ישראל ומוודאים ששוב אין חזרה לגלות ושעבוד.

¹⁰ ראו דברינו ותאמר ציון עזבני ה' - הנחמה השנייה בפרשת עקב. ציון מתקשה להינחם, אי אפשר להמחוק היסטוריה כה ארוכה של גלות, חורבן וייסורים. וגם בימינו למדנו שאין יום העצמאות מבטל את תשעה באב, ואולי דווקא זכירת החורבן היא חלק מהבטחת העצמאות וחיזוק ההבטחה "שוב אין אתם חוזרים לשעבוד מעתה". ובדומה ליום הזכרון ויום העצמאות הסמוכים זה לזה, ניזונים זה מזה ונשענים זה על זה. אך על מנת לא לסיים ברוח נכאים של אבל, הרי לנו מדרש אופטימי יותר על הפסוק שלנו והבאים אחריו: "והכתרים שנאבדו בסיני שכולם זכה בהם משה ונטלם, שנאמר: ומשה יקח את האהל, ועתיד הקב"ה להחזירן דכתיב: ושמחת עולם על ראשם. ונאמר: עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים ... וכנגדן עשרה גאולי הנחמות והבטחות שהבטיח הקב"ה לישראל וכו' שהן עיקר הנחמות והשאר ענפים שלהם. ראשונה ביאת הגואל, שנאמר: הנה מלך יבוא לך וגו'. שניה, קבוץ גליות,

עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו

ספר משמיע ישועה מבשר טוב הרביעי - נבואה ד"11

ואעפ"י שעזבתך בגלות זה שנים רבות, עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל. לפי שהאומה בחורבנה וגלותה כבנין ההרוס שיתפזרו אבניו ועציו, וכשיבנה יתקבצו ... ובמקום שהיית בגלות נאנחה ולבך דוה, הנה בזמן גאולתך תצאי במחול משחקים. ובמקום שהכותיים נתיישבו בהרי שמרון ואכלו פרי כרמך, עוד יבוא זמן שאת תטעי כרמים בהרי שמרון והנטעים שיטעו אותם יחללו בשנה הרביעית.¹²

... קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על פניה מאנה להנחם על פניה פי איננו: כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה פי יש שכר לפעולתך ... ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם:

איכה רבה פתיחתא כד – יש תקווה לאחריתך, רחל

... מיד נתגלגלו רחמי של הקב"ה ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן הדא הוא דכתיב: "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו", וכתוב: "כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו'", וכתוב: "ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם" (ירמיהו לא).¹³

מדרש זוטא - איכה (בובר) נוסח ב פרשה א - דור שמצפה למלכות

אמרו לפניו: ריבונו של עולם, שמא חס ושלוש אין חזרה לבנים? אמר להם: אל תאמרו כן, אם יש דור שמצפה למלכותו מיד נגאלין, שנאמר: "ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם" (ירמיהו לא טז).¹⁴

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים פי מדי דברי בו זכר אפרינו עוד על פן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'

דברים רבה ב כד פרשת ואתחנן – יש בן שמתבייש לחזור לאביו?

"ושבת עד ה' אלהיך" - אמר ר' שמואל פרגריטא בשם ר' מאיר: למה הדבר דומה? לבן מלך שיצא לתרבות רעה, והיה המלך משלח פדגוהו אחריו ואומר לו: חזור בך בני. והיה הבן משלחו ואומר לאביו: באילו פנים אני חוזר בי? ואני מתבייש לפניך! והיה אביו משלחו ואומר לו: בני, יש בן מתבייש לחזור אצל אביו? ואם אתה חוזר, לא אצל אביך אתה חוזר? כך הקב"ה משלח ירמיה לישראל בשעה שחטאו ואומר לו: לך אמור לבני: חזרו בכס. מנין? שנאמר: "הלך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משבה ישראל נאם ה' לוא אפיל פני בכם

שנאמר בירמיה: הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ במ עור ופסח וגו' " (אוצר המדרשים אייזנשטיין משיח עמוד 395, ראו שאר הגאולות שם: תחיית המתים, בניין בית המקדש וכו'). הגאולה היא תיקון של חטא העגל, היא החזרת כתר לעם ישראל!

¹¹ ר' יצחק ב"ר יהודה אברבנאל, הידוע בפירושו למקרא, מגדולי חכמי ספרד בדור הגירוש, כתב, בעת שהותו בנאפולי, בשנים 1497-1498, שלושה ספרים תחת השם 'מגדול ישועות', במטרה לחזק את האמונה בגאולה ובביאת המשיח בעקבות הגירוש. הספר הראשון נקרא 'מעייני הישועה' והוא פירוש על ספר דניאל, השני 'ישועות משיחו' ובו פירוש המאמרים על הגאולה והמשיח שהובאו בחז"ל, והשלישי 'משמיע ישועה' על הגאולה העתידה. ספר זה מחולק לשבעה עשר 'מבשרי טוב' ובכל אחד מספר "נבואות".

¹² ראו גם פירוש אלשיך לפסוק שמדגיש את ירבעם שמנע מעולי הרגל לעלות לירושלים (תענית ל ע"ב) ולהביא את המעשר השני, פרי הכרמים, ולאכול אותו שם בשמחה וקדושה. ודבר זה שוב לא יקרה כמובן בגאולה השלמה וישראל ויהודה יתאחדו, כפי המשך דבריו שם: "וגם: עוד תטעי כרמים ועם היות שירים ויין רב יתקיים מאמרי שאבנך ונבנית. ושמא תאמרי: איך מה שניטע כרמים תהיה בשורה לנו על כשרותינו, והלא בהרי שומרון אשר שם מקום שהתפקרו לעשות הרע ושם נטעו נטעים וחללו, להוליך לירושלם הכסף בידם שהיה רחוק מירושלם, והוליקום לאוכלם בקדושת מעשר שני ... ועל כן בזמן ההוא היה מה שנטעו נטעים וחללו, אך יש יום ולא התמיד הדבר. אך מה שבשרתי לעתיד, עוד תטעי כרמים הוא יהיה לעולם".

¹³ ראו המדרש שם באריכות שכל אבות האומה באים לבקש רחמים על עם ישראל והקב"ה לא נעתר, אלא לרחל. הקשר רחל-יעקב הוא השורש והעיקר ולפיכך גם המפתח לגאולה. ראו פירוש אבן עזרא פרשת ויחי, בראשית מח טז: "ויקרא בהם שמי - כי הנה כל ישראל יקראו אפרים, גם יוסף. גם אמר הכתוב רחל מבכה על בניה (ירמיהו לא יד), כי היא היתה עיקר מחשבתו, על כן אמר הכתוב בני רחל אשת יעקב (בראשית מו יט)". ובמדרש במדבר רבה פרשת נשא יד ח בקרבנות הנשיאים: "אל תקרי קערת אלא עקרת, כנגד רחל שהיתה עקרת הבית - היא היתה עיקר ביתו של יעקב, שנאמר (בראשית מו) בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין. ואומר: מתה עלי רחל". היא רחל שמתה בכניסה לארץ ושלמה בחייה על מנת שיעקב לא יעבור על איסור נשיאת שתי אחיות (רמב"ן ויקרא יח כה). ולא הביאה יעקב לקבורה לצידו במערת המכפלה משום שבוש מאבותיו (רמב"ן בראשית מח ז). ראו עוד המדרש הסימבולי על המפגש הראשון בין יעקב לרחל, בפרשת ויצא, שמסמל גם את המפגש לעתיד לבוא בעת הגאולה: "והנה רחל בתו באה עם הצאן. הדא הוא דכתיב: כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים וגו' כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבנו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם. ויאמר להם: השלום לו? ביניכם לבנינו? ויאמרו שלום" (ילקוט שמעוני תורה פרשת ויצא רמז קג). ראו דברינו מפגש יעקב ורחל – נשיקה ובניה בפרשת ויצא. והעושה שלום במרומיו ובצבאיו, הוא יעשה שלום גם בינותינו ובינו ובינינו ובין עצמנו אנו כולנו עד עולם.

¹⁴ דור שלא רק יושב ומצפה, אלא עושה ומייחל, מצפה פעיל ומפצה במעשיו על הדורות כולם, מיד הוא נגאל.

כִּי חֶסֶד אֶנִּי נָאֵם ה' לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם" (ירמיה ג יב).¹⁵ והיו ישראל אומרים לירמיה: באילו פנים אנו חוזרים להקב"ה? מנין? שנאמר: "ישכבה בבושתנו ותכסנו כלמתנו" (ירמיהו ג כה).¹⁶ והיה הקב"ה משלח ואומר להם: בני, אם חוזרים אתם, לא אצל אביכם אתם חוזרים? מנין? "כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא" (ירמיהו לא ט).¹⁷

א"ר עזריה: א"ל הקב"ה לירמיהו: לך אמור להם לישראל: חייכם, איני כופר בכם. אתם אמרתם לי בסיני: "ומעי המו עליו" (שיר השירים ה ד), אף אני כך אומר לכם: "הבן יקיר לי אפרים ... על כן המו מעי לוי".¹⁸

חג חירות ועצמאות שמח,

נפנוף קל ומנגל טעים¹⁹

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו [סקירה תמציתית ומאלפת של הרב שמואל כץ, באתר דעת](#), על תהליך התגבשותו של אופיו הדתי של יום העצמאות בכלל, תפילות החג בפרט, בפסיקותיה של הרבנות הראשית ורבנים ות"ח אחרים.

מים אחרונים 2: עוד על השליח שיבא לגאול את עם ישראל, מי ראוי ומי לא, ראו פירוש העמק דבר (הנצי"ב) שמות ד ד על הפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחַז בְּנִבְנוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפְּרוֹ". מפרש הנצי"ב כך: "והתבונן בזה שמתחילה היה זה הצד זנב של הנחש קצה התחתון והגרוע של המטה, ובהיותו בידו של משה נעשה אותו הצד העליון והחשוב, ומזה התבוננו בני ישראל דלא כמו שהיו חושבין שאהרן ושאר חסידיו ישראל המה הראשים, ומשה היה כנגדם כמו זנב לאריות. אבל עתה שראו אות המטה הבינו שמשה התהפך לראש וראשון של ישראל ועל ידו יעשה הקב"ה גדולות. וזהו: למען יאמינו כי נראה אליך. כלומר, אף על גב שאינך כדאי בעיניהם, מ"מ בשביל אלהי אבותם נראה אליך, וכמשל המטה והנחש אשר בשביל משה נהפך מזנב הנחש לראש המטה, כך בשביל ישראל נהפך מזנב לאריות לראש מנהיגי הדור, שהוא משל למטה ושבת".

¹⁵ לדרשן חשובות המילים: "משובה ישראל" שמקבילות ל"ושבת ישראל" שאותם הוא דורש בספר דברים ואנחנו הרחבנו והבאנו את הפסוק המלא. משובה, תשובה ושיבה כרוכות זו בזו, ראו דברינו [מתשובה לשיבה](#) בפרשת ניצבים. הביטוי "הלך וקראת" הוא ייחודי לספר ירמיהו ולפיכך נראה שהדרשן מכוון גם לפסוק ידוע אחר בירמיהו, שקהל השומעים מן הסתם הכיר היטב ואולי ציפה דווקא לו: "הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיהו פרק ב פסוק ב).

¹⁶ לשובה ולמשובה ולתשובה נוספת גם הבושה.

¹⁷ ונראה שמכאן לקחו סיפורים חסידיים את המוטיב של בן המלך שכל כך שקע בגלות ונתרחק מהארמון עד ששכח את מוצאו מבית המלכות וכשהמלך "מבקר בסביבה" הוא שואל ממנו סוכת קש ולא חזרה אל הארמון (ימים נוראים לעגנון, שוקן תשט"ז, סוף פרק שביעי, עמוד כט). והמטיבים בסיפורים חסידיים יאירו את עינינו במוטיב זה וגלגוליו. ועל השליח ומי היה ראוי להיות זה שהקב"ה שולח בידו, פדגוג זה או אחר, מנהיג ראוי זה או אחר, ועד כמה יש לבדוק בציניותו, כבר אמר משה: "שלח ביד תשלח" ובלבד שתשלח ותחיש הישועה באורח פלא או בדרכי התנהלות העולם הכללית ותקיים: "הַצֵּל לְקַחִים לְמִנֹּת וּמִטִּים לְהֲרֹג אִם תַּחֲשׂוּךְ" (משלי כד יא).

¹⁸ וההמשך במדרש פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא לז - שוש אשיש: "על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה' (ירמיה לא ט) - למה רחם ארחמנו שני פעמים רחמים? אלא רחם בשעה שהיה חבוש בבית האסורים, שבכל יום ויום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם ... ונוהמים עליו כאריות ומבקשים לבלעו ... ארחמנו בשעה שהיה יוצא מבית האסורים, שלא מלכות אחד ולא ב' מלכיות ולא שלשה מלכיות באים עליו וכו' ". עם ישראל זקוק לרחמי שמים לא רק בעת שהותו בגלות (בית האסורים), אלא גם בעת שיוצא מהגלות (מבית האסורים) ומנסה לחדש תקומתו בארצו. גם שם קמים עליו 'המלכיות' ומנסים לחבל בחידוש עצמאותו.

¹⁹ ראו משנה מסכת מנחות פרק ה: "כיצד הוא עושה? נותן שתי הלחם על גבי שני כבשים ומניח שתי ידיו מלמטן מוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר (שמות כט) אשר הונף ואשר הורם". והמהדרין, יעיניו במסכת סוכה לז ע"ב בדיני נפנוף ונענוע מורחבים.